

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ “КУЛЬТУРА ЛЮДИНИ” ТА “КУЛЬТУРА ПРАЦІ”

Юлія Кузьменко, завідувач кафедри

наукових основ управлінської діяльності
Південноукраїнського регіонального інституту
післядипломної освіти педагогічних кадрів
м.Херсон

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ “КУЛЬТУРА ЛЮДИНИ” ТА “КУЛЬТУРА ПРАЦІ”

У статті розглядається культура як форма суспільного буття, котра є однією з найбільш широких, багатоаспектних проблем сучасності як за змістом, сутністю, так і за розмаїттям підходів щодо її вивчення.

Постановка проблеми. Економічні і політичні перетворення, що сьогодні відбуваються в Україні, вимагають від її громадян відповідного рівня культури, який, у свою чергу, залежить від ставлення суспільства до національної системи виховання і освіти. На жаль, у нашій державі на сучасному етапі її розвитку певною мірою спостерігається дефіцит вихованості, освіченості, культурності. Тоді як кінцева мета кожного суспільства – формування культурної людини, яка здатна сприймати й оцінювати красу навколишнього середовища, жити і творити за законами краси. Це одна з найгостріших проблем нашої дійсності, що вимагає конструктивних пошуків шляхів її розв’язання і поєднання зусиль громадськості, державних органів та освітніх установ усіх рівнів.

Відомо, що культура людини завжди виховується цілісно. Незважаючи на те, що сучасна культура – явище дуже складне, багатокомпонентне, суперечливе, всі її грані взаємопов’язані між собою, доповнюють одна одну специфічними рисами, взаємодіють. Тільки разом вони стають дійовими і спроможними розв’язати таке складне завдання, як всебічний культурний розвиток людини. Отже, жодна грань культури не може виступати самоціллю. Це стосується і такої складової людської культури, як культура праці.

Світовою педагогічною думкою залишено величезну спадщину як з проблеми культури людини, так і з культури праці, що дозволяє використовувати набутий досвід на практиці, а також, беручи за основу вже сформульовані ідеї, теорії, концепції, розробляти теоретичні і методологічні підходи до проблеми виховання культурної людини, формування у неї культури праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічні дослідження останніх десятиліть багато уваги приділяють проблемі “культури і

освіти”, в межах якої розглядають питання культуроемності освіти і виховання, культуроформуючої ролі навчальних закладів тощо (Л.Л. Бутенко, Н.В. Дулак, Н.Б. Крилова, С.В. Лісова та ін.). Науковці також звертають увагу на те, що культура насамперед пов’язана з предметно-перетворюючою діяльністю людини.

Метою даної статті є дослідження підходів до визначення понять “культура людини” і “культура праці людини”.

Виклад основного матеріалу. Насамперед слід зауважити, що проблема культури як форми суспільного буття є однією з найбільш широких, багатоаспектних проблем сучасності як за змістом, сутністю, так і за розмаїттям підходів щодо її вивчення. Виховання у людини культури займає все її життя. Основний тягар щодо втілення у життя моделі всебічно розвиненої культурної людини, звісно, покладається на школу. Але першоджерелом формування культури особистості є сім’я, де закладаються основні складові культурної особистості. Це відбувається у ході спостережень дитини за членами сім’ї, їх відносинами між собою, ставленням до праці, до суспільства в цілому, а також під час включення дитини в процес життєдіяльності даної родини. Основний вихователь людини – це життя у всьому своєму розмаїтті, а виховання має допомогти людині визначити найголовніші його цінності, засвоїти моральні норми, побутову етику, тобто осягнути повсякденний пласт культури.

У всі часи існування людства питання виховання “культурної людини” було одним із найбільш хвилюючих. Зміст та об’єм цього поняття в різні часи були різними та залежали від політично-економічного і соціального рівня розвитку певної країни, а також від розвитку суспільства у цілому, розвитку педагогічної науки і практики, внутрішньої культури особистості тощо.

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ “КУЛЬТУРА ЛЮДИНИ” ТА “КУЛЬТУРА ПРАЦІ”

Існує понад 500 визначень терміна “культура”, що пояснюється передусім його широким використанням у багатьох конкретних дисциплінах. Одні науковці під культурою розуміють цінності духовного життя, а інші відносять до культури тільки ідеологію, яка обслуговує сферу виробництва.

З огляду на це та в пошуках найбільш точного визначення терміна “культура” в контексті даного дослідження ми звернулись до тлумачних словників. Так, в короткому тлумачному словнику української мови Д.Г. Гришин, Л.Л. Гумецька, В.Л. Карпова наводять три визначення “культури”, а у словнику С.І. Ожигова їх вміщено дев’ять.

Цікавим є визначення Артура Ребера, який пише, що культура – це система інформації, в якій закодовано спосіб, за допомогою якого певна спільнота людей (група, суспільство або нація) взаємодіють зі своїм соціальним і фізичним оточенням. Тобто, термін “культура” використовують для того, щоб позначити набір правил, моральних норм і способів взаємодії людей в межах певної групи [2]. Артур Ребер підкреслює, що кожна людина протягом життя покращує, удосконалює свої тілесні та духовні нахили і можливості, які складають її поведінку.

Таким чином, логічним є висновок, що культура – це категорія, яка безпосередньо стосується життєдіяльності людини. Але з іншого боку культура – це сукупність знань та досягнень суспільства в науці, техніці, мистецтві, спілкуванні та ін., це результат досягнень у конкретних галузях людської діяльності.

Взаємозалежність усіх сфер життєдіяльності людини завжди усвідомлювалася по-різному, а отже, по-різному трактувалася цінність культури людини як для окремої особистості, так і для всього суспільства.

Свою думку з цього приводу має А. Моль, який не тільки доводить необхідність розвитку культури особистості, а й визначає культуру як механізм, що породжує культурні потреби людини. Він звертає увагу на те, що культура – це інтелектуальний аспект штучного середовища, яке людина створює проявом свого “соціального” життя. На його думку, зміст культури – це відбиток соціальної дійсності, а розвиток виробництва вимагає переосмислення пов’язаних з ним тенденцій з точки зору всебічного гармонійного розвитку особистості [8].

Розмірковуючи над думкою А. Моля, слід зазначити, що і культуру праці треба розглядати як фактор, що формує відповідні потреби людини. Усе цінне, що створили народи, що вони зберегли

для своїх нащадків, існує завдяки фізичній і розумовій праці людей. Це не лише матеріальні об’єкти та діяльність щодо створення побутової техніки і будівництва житла, а й витвори мистецтва, досвід керівництва та організації життя людей в різні історичні періоди, різноманітні види спілкування, розвиток мовлення тощо. З цього випливає, що праця є найголовнішим шляхом формування людини високої культури. Таку думку, зокрема, висловлює Н.Б. Крилова, яка серед інших шляхів формування культури особистості виділяє шлях виховання працею, формування особистості в процесі практичної діяльності [5].

Саме тому кожне суспільство повинно ставити перед собою головну мету – зробити свій внесок у спільний розвиток світової культури, який не тільки створюється людьми, а й заради людей, для людини. Важливим, на нашу думку, є як удосконалення культурного середовища, так і підвищення рівня культури праці.

Треба нагадати, що починаючи з античних часів філософи та педагоги постійно створювали модель “культурної людини”, в яку включали якості та змістовні риси особистості, необхідні для успішного входження індивіда в соціокультурне суспільство. Однією зі складових культурної людини завжди була культура праці, яка за умов та реалій сьогодення набуває особливого значення, дозволяє підвищити ціну робочої сили на ринку праці.

Це підтверджує своїх дослідженнях В.М. Розін, який до складових культури людини відносить культуру тіла, душі і праці. На його думку, культура – це сукупність матеріальних, тілесних, діяльнісних цінностей, яка постає перед суспільством у вигляді набору результатів праці людини. Він також зазначає, що будь-яка культура завжди на межі з іншими культурами і певною мірою може бути зведена до відтворення норм і цінностей людського середовища [9].

Л.Л. Бутенко звертає увагу на те, що проблеми загальної культури особистості неодноразово розглядалися в теорії і практиці педагогічної науки, оскільки якості культурної людини і вимоги до культури особистості та процесу її виховання дуже різноманітні. Вони визначаються певними культурно-історичними умовами, особливостями соціокультурного середовища, національними особливостями процесу навчання і виховання [3].

Л.Л. Бутенко доводить, що під культурою треба розуміти рівень освіти та виховання людини, а також рівень оволодіння нею відповідними вміннями та навичками, тобто високий рівень професіоналізму. Науковець звертає увагу на те, що лише та людина, яка займається самоосвітою,

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ “КУЛЬТУРА ЛЮДИНИ” ТА “КУЛЬТУРА ПРАЦІ”

розвиває в собі талант, прагне до самопізнання, самооцінки, самовдосконалення, до внутрішнього росту, до духовної цілісності, є людиною високої культури. Розвиток культури стимулює розвиток особистості, і навпаки.

Таким чином, культура – це сплав знань, переконань, поведінки і практичних дій, що проявляються у діяльності особистості. Але якщо культура – соціальна міра, що демонструє наскільки людина стала людиною, то праця – це єдина соціальна субстанція, що створює людину та розвиває її сутнісні сили. Отже, зв'язок “культури праці” та “культури людини” є очевидним.

У свою чергу “культура праці” в історії філософської і психолого-педагогічної думки тісно та нерозривно пов'язана з такими поняттями, як “культура особистості”, “всебічний розвиток людини”, “вихованість”, “освіченість”, “творчість” тощо.

Культура праці залежить від її особливостей, а вони – від історичних умов, соціокультурних можливостей суспільства, специфіки рівних видів трудової діяльності та ін.

Історія свідчить, що ХХ століття – період посиленої уваги до культури праці особистості. Зокрема, сучасна педагогіка активно використовує на практиці принципи організації трудової діяльності відомих вітчизняних педагогів А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського, які вказували, що культура, праця і людина невіддільні.

А.С. Макаренко у практичній діяльності керувався правилом, що в результаті численних повторень окреслених дій і вчинків, моральні звички починають загострювати поведінку особистості, її культуру. Свідомість людини, її поведінка в процесі активної участі в реальних суспільних справах, допомагають у формуванні культури. Педагог включав своїх вихованців у різноманітні і взаємопов'язані види суспільно корисної діяльності, в процесі якої у дітей формувалися культура праці, досвід колективних стосунків, почуття обов'язку і відповідальності перед іншими людьми.

А.С. Макаренко підкреслював, що людина краще розвивається в трудовій діяльності. Він наголошував, що саме через працю людина пізнає світ, вчиться допомагати членам трудового колективу, творчо підходити до трудової діяльності. Результатом праці, на думку педагога, стає самовдосконалення, здатність працювати в колективі і вбирати досвід інших, підвищуючи таким чином свій професіоналізм, формуючи свої власні якості, культуру праці [7].

Багатий досвід А.С. Макаренка творчо

продовжив інший український педагог В.О. Сухомлинський, який характеризував трудову культуру як міру осмислення людиною ролі й значення праці, ставлення до трудової діяльності у найширшому значенні цього поняття. Науковець пов'язував поняття “культура праці” з творчою працею, з любов'ю до неї. Він писав, що “праця в нашому суспільстві стає найважливішим джерелом щастя людини, джерелом радощів творення, здібностей, нахилів”, що це “найважливіша сфера виявлення людської особистості”.

В.О. Сухомлинський дав визначення терміна “трудова культура”. На його думку – це такий ступінь духовного розвитку, коли людина не може жити без праці в ім'я спільного блага, коли праця наповнює її життя високим натхненням, духовно збагачує життя колективу. Науковець характеризує трудову культуру як міру осмислення людиною ролі і значення праці, ставлення до трудової діяльності у найширшому значенні цього поняття [10].

Треба відзначити, що термін “культура праці” в своїх працях В.О. Сухомлинський не використовував. Разом із тим, зміст, який учений вкладав у поняття “трудова культура”, є дуже близьким до нього. Погляди В.О. Сухомлинського на процес виховання і традиції Павлівської школи переконують, що неможливо організувати цілеспрямований виховний процес поза культурою праці, без безпосереднього взаємозв'язку з нею.

Усі педагоги школи В.О. Сухомлинського вважали за правило сформувати у дітей звичку працювати творчо, цікаво, натхненно, любов до праці, а також переконання, що праця є обов'язком кожної людини. Вони розуміли, що трудова підготовка неможлива без виховання в особистості моральної та духовної культури, адже база цих культур є систематичним продовженням і безперервним відшліфовуванням культури праці.

На нашу думку, раціональний підхід до виховання культури праці людини пропонує С.А. Анісімов, який підкреслює, що саме життя ставить першочерговим завданням формування високої культури праці – міри і способу реалізації сутнісних сил людини в її трудовій діяльності та в створених у результаті цієї діяльності матеріальних благах [1]. Як бачимо, дослідник показує необхідність виховання культури праці через залучення особистості до трудової діяльності.

Виховна функція праці – ось те невичерпне джерело формування всієї системи культури праці, що розкривається у розвитку навичок, знань, здібностей, нахилів, таланту, творчого потенціалу

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ “КУЛЬТУРА ЛЮДИНИ” ТА “КУЛЬТУРА ПРАЦІ”

людини як робітника.

Проблему виховання культури праці школярів спробували розв’язати у своїх дисертаційних дослідженнях Г.В. Беленька, Н.В. Дупак, С.В. Лісова та інші науковці. Так, наприклад, дослідження Н.В. Дупак [4] присвячене вихованню культури праці молодших школярів у процесі навчально-трудової діяльності. Вона зазначає, що виховна функція є необхідною умовою для всієї системи культури праці і пов’язана, насамперед, з духовною сферою особистості, її розвитком у процесі діяльності, що веде до зростання творчого потенціалу, здібностей і талантів людини як робітника. Ми поділяємо думку науковця щодо того, що культура праці – це своєрідний синтез поведінки, нахилів, виховання і освіченості, які використовуються людиною при виконанні як окремих робіт, так і в процесі будь-якої трудової діяльності.

Н.В. Дупак також звертає увагу на пряму залежність між тим, як і яким способом трудиться людина, в яких умовах і як організовано сам процес праці, і кількістю та якістю продукції, виготовленої нею. Тобто, від педагогів, від того, як вони навчають дитину працювати, залежить те, як у подальшому людина буде виконувати свою роботу.

С.В. Лісова пише, що “висока культура праці, саме формування культури праці є системоутворюючим інтегративно-комунікативним компонентом всієї системи виховання і освіти в інформатизованому суспільстві” [6]. У своєму дослідженні автор підкреслює важливість формування всебічно розвинутої особистості, творчої людини. Ці якості, на її думку, є фундаментом для подальшого розвитку культури праці.

Висновки. Отже, аналіз різних підходів до визначення понять “культура людини” і “культура праці”, вміщених у психолого-педагогічній літературі, дозволяє стверджувати, що у багатьох поколіннях науковців та у педагогів практиків виникав інтерес до культуроформуючих проблем виховання і освіти. Спостерігається він і сьогодні, що зумовлено необхідністю розв’язання проблем, пов’язаних з культурою сучасної молоді, з культурним становленням особистості в нашому суспільстві та формуванням у неї культури праці. Це може стати напрямом подальшого наукового дослідження.

1. Анисимов С.А. *Культура труда совершенного рабочего*. – М.: Профиздат, 1985. – 80 с.

2. *Большой толковый словарь: В 2 т. Пер. с англ. / Рэбер Артур*. – М.: ООО Издательство АТС; Издательство “Вече”, 2001. – 592 с.

3. Бутенко Л.Л. *Воспитание общей культуры старшеклассников средствами искусства: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01*. – Луганськ, 1994. – 194 с.

4. Дупак Н.В. *Виховання культури праці молодших школярів у процесі навчальної трудової діяльності: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01*. – К., 1998. – 193 с.

5. Крылова Н.Б. *Формирование культуры будущего специалиста*. – М.: Высшая школа, 1990. – 140 с.

6. Лісова С.В. *Педагогічні основи у процесі трудового навчання і виховання: Дис д-ра пед. наук: 13.00.01*. – К., 1996. – 385 с.

7. Макаренко А.С. *Лекции о воспитании детей // Пед. соч.: В 8 т.* – М., 1984. – Т.4. – 80 с.

8. Моль А. *Социодинамика культуры*. – М.: Прогрес, 1979. – 406 с.

9. Подольська Є.А., Лихвар В.Д., Іванова К.А. *Культурологія: Навчальний посібник*. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 288 с.

10. Сухомлинський В.О. *Статті // Вибрані твори: В 5 т.* – К.: Рад.школа, 1977. – Т. 5. – 376 с.

Херсон. Пам’ятник першим кораблям на набережній Дніпра.
